

Üç gündən sonra məktəblərimizin qapıları yenidən uşaq və yeniyetmələrimizin üzünə açılacaq. Ertəsi gün isə ölkə ictimaiyyəti böyük bəstəkar və pedaqoq, akademiyanın təsisçilərindən biri olan akademik Üzeyir Hacıbəyovun (bilərəkdən Hacıbəyli yazmıram, Üzeyir bəy tarixdə məhz Hacıbəyov kimi qalıb) doğum gününü qeyd edəcək. Bu iki hadisənin cari ildə eyni vaxta təsadüf etməsində bir məna var, axı Üzeyir bəy hələ inqilabdan əvvəl Bibiheybətəki "Səadət" məktəbində uşaqlara Azərbaycan və rus dillərindən, riyaziyyatdan, coğrafiyadan, tarixdən dərs demişdir. Ömür ötdükcə ilk dostlarımızı tapdığımız, dünyaya göz açdığımız, saf hissələr, ülvi duyğularla yaşadığımız məktəb illəri və ilk müəllimlərimiz yada düşdüyü kimi, Üzeyir bəyin əzəməti də daha aydın dərk olunur.

Təhsil almaq, savadla birlikdə geniş imkanlar əldə etmək, elmi dərəcəyə nail olmaq, yüksək sosial rütbəyə çatmaq hər bir Azərbaycan vətəndaşının konstitusion hüququdur. Mütləq və pulsuz təhsil almaq hüququ Sovet dövlətinin də təməl daşlarından idi, lakin nə o zaman, nə də ki, indi bunlar heç də hər diplom sahibinin cəmiyyətə təsir edəcək şəxs olması demək deyildir. Nə çox anketlərdə, tərcümeyi-hallarda filan ildə, filan yerdə "ziyalı ailəsində anadan olmuşam" sözlərinə rast gəlmək olur. Məgər ziyalılıq ata-ananın əldə etdikləri diplomlarla ölçülür? Əlbəttə ki, yox! Ziyalı - dövrünə, yaşadığı cəmiyyətə təsir edəcək şəxs deməkdir və Üzeyir Hacıbəyov buna ən parlaq misaldır. Bunu Üzeyir bəyə müvafiq qiymət vermiş o dövrün səlahiyyət sahibləri də bilirdilər.

Dövrümüzün ən nüfuzlu alimlərindən olmuş Piter Drukerin fikrincə, müasir dünya artıq əmək, xammal və enerji tutumlu deyil, bilik tutumlu olmaqdadır. Biliyin mənbəyi isə insandır, hüduzsuz və olduqca mürəkkəb, daim savadının zənginləşməsinə ehtiyac duyan bir varlıq. Yalnız inkişaf etdikcə onun "bağlı" gözləri açılır, o, dünyanı dərk etməyə qadir olur. Ömrü boyu ruhunun məskunlaşdığı məkan olan bədəni müxtəlif qidalar qəbul edərək enerji, o cümlədən, idrak enerjisini hasil edir. Ruh kimi gözə görünməyən və fərdin davranış tərzini müəyyən edən vicdan da daxilimizdə gizlənir. Bunlar hər birimizə məxsus olan xüsusiyyətlərdir, amma insan toplusu olan cəmiyyətin ümumiləşdirilmiş vicdanı da var və onu adətən "millətin vicdanı" da adlandırırlar. Söhbət ziyalılardan, əqli əməklə məşğul olan sosial təbəqədən gedir ki, alimlər, yaradıcı insanlar da bu təbəqənin tərkib hissəsidirlər.

XIX əsr rus publisisti Pyotr Boborikin fikrincə, intelligensiya (ziyalılar) cəmiyyətin ağıllı, düşüncəli, peşəkar səviyyədə çalışan, mədəniyyətin inkişafı və yayılması üçün səy göstərən şəxslərin daxil olduğu sosial təbəqəyə deyildir. SSRİ-də "intelligensiya" adlanan sosial təbəqə iki əsas ictimai təbəqə olan - fəhlə və kolxozçu-kəndli sinifləri arasında sıxılmış nazik qata aid olsa da, ziyalılar ciddi diqqətdə saxlanılırdı. Sov.İKP-ın 1971-ci il Proqramına əsasən, hər bir əmək yaradıcı xarakter alması ilə ziyalıların xüsusi statusu tədricən itməli idi. Kommunist ideologiyasına söykənən dövlətdə ziyalının ictimaiyyətdə yeri bu idi. Bəs kommunist ideologiyasından uzaqlaşan ölkəmizdə necə, ziyalılar əldə etdikləri yüksək mövqelərini qoruyub saxlaya bildilərmə, yoxsa bədən qidası naminə həmin mövqə daralmışdır, artıq baş verən proseslərə təsir göstərə bilmir? Sovet dövrü geridədir, bu gün zaman da fərqlidir, yanaşmalar da. Kommunist ideologiyası ləğv olunsada, bəzən adama elə gəlir ki, onun üçün ictimai həyatda nəzərdə tutulan yer boş qalmaqdadır.

SSRİ dağıldıqdan sonra paytaxt Moskvada yerləşən və bütövlükdə ölkəni əhatə edən bir çox akademiya bağlı, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası isə təsir dairəsini genişləndirdi, o cümlədən mədəniyyətimizin görkəmli xadimlərini də öz sırasına qəbul etdi. Əslində bu yeni bir hadisə olmadı, axı Elmlər Akademiyamızın təsisçiləri arasında tariximizdə dərin izlər qoymuş Üzeyir Hacıbəyov, Səməd Vurğun, Mirzə İbrahimov, Mikayıl Hüseynov, Sadıq Dadaşov kimi mədəniyyət xadimləri də var idilər.

Bu gün incəsənətimizin son iyirmi beş illik yoluna nəzər salsaq, etiraf etməliyik ki, vaxtilə sənətkar qarşısında mütləq vəzifə kimi qoyulan formaca milli, məzmunca sosialist əsərlərin yaradılması artıq aradan götürülsə və yaradıcı mühit sərt ideoloji nəzarət altından çıxsada, həmin müddətdə ər-

səyə gəlmiş əhəmiyyətli sənət əsərləri olduqca azdır. Halbuki ideoloji əsərdən azad olunmuş sənət mühiti mütləq yeni istedadları meydana çıxarmalı idi. Belə bir vəziyyət ötən əsrin 60-cı illərində müşahidə olundu. O vaxt ideologiyanın zəifləməsi ziyalılarımıza yaradıcılıq azadlığını daddırdı, milli mədəniyyətimiz bu günə kimi fəxr etdiyimiz incilərlə zənginləşdi. Həmin dövr hər bir qiymətli əsərə, hər uğura imza atmış sənətkara dəyər veriliydi, maddi, ilk növbədə isə mənəvi cəhətdən, yüksək dövlət mükafatları və fəxri adlarla, orden və medallarla qiymətləndirilirdi.

inkişafına əsaslı təsir göstərmiş, illər keçəndən sonra ağılasığmaz qiymətlərə satılmışdır. Tarix onu da göstərir ki, ən görkəmli sənət əsərləri dövlət, yaxud kilsə sifarişində ərsəyə gəlmişdir. Misal olaraq İntibah dövrünü, qədim Misir, Yunanıstan, İran və sovet incəsənətini göstərmək olar. Heç uzağa getməyək, Səməd Vurğunun "Vaqif", Üzeyir bəyin "Koroğlu" əsərləri də dövrün sifarişləri nəticəsində yaranmışdır.

Müstəqilliyin əldə olunması bizləri Qarabağ, iqtisadi böhran və bir sıra digər problemlərlə üzləşdirdi ki, onları aradan qaldırmaq cəhdlərimiz əldə et-

Dövrün vicdanı

Akademik Üzeyir Hacıbəyov şagirdləri ilə birgə. "Nəşri-maarif" cəmiyyətinin Bibiheybətəki məktəbi. 1911-ci il.

Bəs bu gün ciddi sənətlə məşğul olanlar necə, lazımcına qiymətləndirilərmə, yoxsa ictimai fikir müstəsna olaraq şou biznesə yönəldilib? Artıq hamı bilir ki, şou aləminin "sənətkarlarının" neçə cüt ayaqqabısı var, onlar neçə dəfə plastik əməliyyat keçirib, neçə dəfə evlənilib, neçə dəfə boşanıblar. İnternet və bəzi televiziya kanalları vaxtaşırı bizi hətta onların "toy qiymətlərilə" də tanış edir və bu preyskurant bir daha cəmiyyətimizin əksər hissəsinin mədəni səviyyəsinin nə dərəcədə enmiş olduğunu təsdiqləyir. Amma nə etmək olar, necə deyərler, musiqini haqqı ödəyən sifariş edir. Şübhəsiz ki, ciddi sənət hər dövrdə kütlənin qisməti olmayıb, lakin mədəni səviyyənin belə sürətlə enməsi narahatçılıq doğurmaya bilməz və bunun məsuliyyəti, ilk növbədə, kütləvi informasiya vasitələri, mədəniyyət və təhsil cavabdeh olanlarla yanaşı ziyalıların üzərinə düşür ki, onların təsirli sözü eşidilməyə bilməz.

Sənətkar məişət problemlərindən azad olub, özünü tam yaradıcılığa həsr etməlidir və onun yaradıcılıq axtarışlarının nəticələrinin qəbul olunub-olunmamağı şərt deyil. Tarixdə çox misallara rast gəlmək olar ki, sənətkarın sağlığında müasirləri tərəfindən başa düşülməyən əsərləri incəsənətin

diyimiz bir çox mövqelərin itirilməsinə gətirdi və yaradıcılıq mühitindəki boşluq da bu sıradadır. Hərc-mərclik illərində bir qisim mədəniyyət müəssisələrinin profili dəyişdirildi, dövlət sifarişləri ləğv olunduğundan görkəmli sənət adamlarımız qazanc əldə etmək üçün xaricə üz tutdu, illərlə formalaşmış yaradıcı mühit, milli sənət məktəbləri dağıldı. İtirdiklərimizin siyahısını davam etmək də olar və təəssüf ki, bunlar əksər ziyalılarımızın susması fonunda baş verdi. Ziyalının susması isə yalnız onun şəxsi mövqeyinin ifadəsi deyil. Axı xalq əsrlərlə topladığı potensialı, xalqın adından danışmağı məhz ziyalıya etibar etmişdir. Ziyalının siması - onun doğru sözü demək hüququndadır. Bu söz hər zaman cəmiyyətin önündə getməli, siyasi meyhlərdən uzaq olmalıdır ki, hamı tərəfindən eşidilsin.

"Mən azadam! Kim olduğundan asılı olmayaraq sən də bir parça çörək üçün öteri adamlara qul olma" deyən dahi Füzuli, Boborikinin ziyalı təbəqəsinə qoyduğu qiymətdən çox-çox əvvəl ziyalılığın siması oldu, böyük bir dövrün vicdanına çevrildi. Eyni sözləri Üzeyir Hacıbəyova və onun yaşayb-yaratdığı XX əsrə də şamil edə bilərik.

Zülfüqar İslamoğlu